

Μαρία Μηλίγκου - Μαρκαντώνη

**ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΥΛΗΣ
ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
(1966-1986)**

Τό άρχείο λαογραφικής ύλης, πού άπόκειται στό Σπουδαστήριο Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Άθηνών, έχει συμπληρώσει ήδη 20 καί πλέον χρόνια ζωής, δεδομένου ότι ή πρώτη άρχή της οργανώσεως του έγινε, όπως έχει γραφεί, τό Μάιο του 1966 μέ πρωτοβουλία καί καθοδήγηση του τότε καθηγητή Γ. Κ. Σπυριδάκη.

Συλλογείς του ύλικού υπήρξαν οι φοιτητές, οι όποιοι μέ ιδιαίτερο ένδιαφέρον παρακολουθοῦσαν καί παρακολουθοῦν τό μάθημα της λαογραφίας καί τά σχετικά φροντιστήρια, καί σκοπός, όπως πάντοτε, ή μέσω καί αυτών συγκέντρωση, διάσωση, διαφύλαξη καί έπιστημονική έπεξεργασία των στοιχείων του παραδοσιακού μας πολιτισμού, πού υποχωρεί μέ γοργούς ρυθμούς.

Υπεύθυνη γιά τή σχετική άσκηση των φοιτητών, τον έλεγχο άξιοπιστίας, πρωτοτυπίας κ.λπ. των κατατιθεμένων χειρογράφων συλλογών καί γενικώς γιά τή λειτουργία του άρχείου αυτού υπήρξε και εξακολουθεί νά είναι ή υπογράφουσα.⁽¹⁾

Α' Γενικά χαρακτηριστικά των χειρογράφων συλλογών

Τά χειρόγραφα του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας έν σχέσει μέ τά χειρόγραφα άλλων έπιστημονικών κέντρων καί άρχείων ⁽²⁾ παρουσιάζουν ως σύνολο τά άκόλουθα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά:

1. Όλες οι συλλογές έχουν καταρτισθεί κατά τή διάρκεια της είκοσαετίας 1966-1986 ⁽³⁾, σέ μία εποχή δηλ. πού τά στοιχεία του

1. Τήν εύθύνη αυτή ανέλαβα έξ άρχής, καί συνεχίζω μέχρι σήμερα, υπό τήν έποπτεία των καθηγητών της λαογραφίας: Γ. Κ. Σπυριδάκη (Μάιος 1966-Αύγ. 1972) (βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, *Έδρα Λαογραφίας - Σπουδαστήριο Λαογραφίας μετά προσηρτημένης Λαογραφικής Συλλογής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών. Σύντομον Χρονικόν: 1964-1972*. Έν Άθήναις 1974, σ. 8-10), Δημ. Οικονομίδου (1972-1974), Κωνσταντίνου Ρωμαίου (1976-1980) καί Στεφάνου Ημέλλου (1981 κ. έξ.). Πρέπει εδώ νά μνημονεύσω καί τά όνόματα των συναδέλφων Άννας Γουήλ - Μπαδιεριτάκη καί Μαρίας Σημαιάκη - Παγκάλου, οι όποιες συνέδραμαν αυτή τήν προσπάθεια.

2. Τέτοια ιδρύματα είναι: α) Τό Κέντρον Έρεύνης της Έλληνικής Λαογραφίας της Άκαδημίας Άθηνών, πού, λόγω βεβαίως της φύσεως του, διαθέτει πλουσιώτατη, πολυτιμότετα καί μάλιστα άρχαιοθετημένη λαογραφική ύλη, β) Τό Κέντρον Συντάξεως Ιστορικού Λεξικού, στό όποιο όμως κυριαρχεί ή γλωσσική ύλη, γ) Τό Κέντρον Μικρασιατικών Μελετών, γιά τον Μικρασιατικό χώρο κ.ά.

3. Άπό τό πανεπιστημιακό έτος 1986-1987 πού λήγει καί τό τελευταίο έτήσιο μάθημα λόγω της καθιερώσεως του νέου συστήματος των εξαμήνων καί της άλλαγής της δομής

λαϊκού πολιτισμού παρουσιάζουν άλματώδη συρρίκνωση και άλλοιώση. Ή εγκατάλειψη και εξαφάνισή τους όφειλεται, όπως είναι γνωστό, στην έξουθενωτική πίεση επ' αυτών μηνυμάτων και έπιτευγμάτων ενός υπερεθνικού οικονομο - τεχνικού πολιτισμού από τά μέσα μαζικής ενημερώσεως και την καθημερινή έπαφή πληθυσμών των περιφερειών με τά αστικά κέντρα, χάρη στά ραγδαίως αναπτυσσόμενα μέσα επικοινωνίας και συγκοινωνίας.

2. Οί συλλογείς των χειρογράφων έχουν περίπου τό ίδιο πνευματικό επίπεδο και ηλικία, γεγονός πού στην περίπτωση μας έχει σημασία για την αξιολόγηση της ποιότητας και όμοιογένειας του συνηγμένου ύλικού. Είναι αυτονόητο ότι οί συλλογείς αυτοί ενημερώνονται προηγουμένως για την αναγκαιότητα και έπιστημονική αξία της έπιτόπιας έρευνας και τή σχετική μεθοδολογία σέ ειδικά για τό σκοπό αυτό φροντιστήρια.

3. Σχετικά με τή διαδικασία ενημερώσεως και άσκήσεως των φοιτητών - συλλογέων, πού είναι, έννοείται, ένιαία: α') προηγείται έξειδικευμένη άνάλυση του περιεχομένου της λαογραφίας, β') άκολουθούν εισαγωγικά μαθήματα και φροντιστήρια, σχετικά με τον τρόπο πού πρέπει νά γίνεται ή έπιτόπια έρευνα γενικά, γ') γίνεται προσωπική παρακολούθηση της έργασίας κάθε φοιτητή, άνάλογα με την ιδιαιτερότητα των προβλημάτων, πού προκύπτουν στή διάρκεια της συλλογής, δ') δίνεται έμφαση ειδικά στην άνάγκη αυτοψίας και άυτηκόιας του ίδιου του έρευνητή - φοιτητή στον τόπο συλλογής των λαϊκών πολιτιστικών εκδηλώσεων και στή διαδικασία, σύμφωνα με την όποια γίνεται ή άντληση των στοιχείων από τούς πληροφοριοδότες, ε') δίνεται μεγάλη προσοχή στην άκριβη περιγραφή και καταγραφή του ύλικού, καθώς, κατά δεύτερο λόγο, και στην κατηγοριοποίηση και την είδολογική κατάταξή του.

4. Τό περιεχόμενο της ύλης πού συλλέγεται καταβάλλεται προσπάθεια νά καλύπτει όλο τό φάσμα των επί μέρους μορφών του λαϊκού βίου, δηλ. ύλικό - φυσικό, κοινωνικό, πνευματικό, και νά αναφέρεται στις παραδοσιακές μορφές του πολιτισμού με τά κατά τόπους ιδιότυπα κοινά όμαδικά γνωρίσματα, πού διαφοροποιούνται από τά άτομικά - προσωπικά της αστικοποιημένης κοινωνίας.

5. Όλες οί συλλογές έχουν καταρτισθεί με βάση τίς ίδιες έντυπες οδηγίες του Γ. Κ. Σπυριδάκη⁽⁴⁾.

της διδασκαλίας φοβούμαι ότι θα δυσχεραθεί ή συνέχιση της συστηματικής συγκεντρώσεως του πρωτογενούς αυτού λαογραφικού ύλικού, για την όποια οί συλλογείς χρειάζονται πολύ χρόνο.

4. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, *Όδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης*, Έν Άθήναις 1962 (Άνάτυπον εκ της Έπετηρίδος του Λαογραφικού Άρχείου 13-14 (1960-1961)). Θεωρήθηκαν ως πιό εύχρηστες για όμαδική έργασία και καλύπτουν όλους τούς τομείς του περιεχομένου της λαογραφίας.

Β' Σκοπός τής συλλογής

Σκοπός τῶν συλλογῶν αὐτῶν ἀναλυτικώτερα εἶναι: α') ἡ συγκέντρωση, διάσωση καὶ διαφύλαξη τῆς πρωτογενοῦς ὕλης τοῦ παραδοσιακοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως αὐτός ὑπάρχει καὶ λειτουργεῖ σήμερα ἢ λειτουργοῦσε ἐλίγρο πρὶν στίς ποικίλες καὶ διάφορες ἐκδηλώσεις τοῦ λαοῦ, β') ἡ ἐξέταση τοῦ βαθμοῦ ὑποχωρήσεως καὶ ἀποδυναμώσεως ἢ ἀκόμη τοῦ μετασχηματισμοῦ καὶ διαφοροποιήσεως τῶν στοιχείων αὐτῶν, γ') ἡ εὐρύτερη γνωστοποίηση τοῦ ὕλικου γιὰ διδακτικὴ χρῆση καὶ ἐπιστημονικὴ ἀξιοποίηση⁽⁵⁾ τόσο ἀπὸ Ἕλληνες ὅσο καὶ ξένους ἐρευνητές⁽⁶⁾ στὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, σκοπὸς πού ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ χωριὰ καὶ κοινότητες, πού γιὰ διάφορους λόγους ἐξαφανίζονται γιὰ πάντα. Ἡ διάσωση καὶ διάδοση τῶν μορφῶν αὐτῶν τοῦ πολιτισμοῦ στίς ποικίλες ἐκδηλώσεις τοῦ λαοῦ ἐνέχουν, ὅπως εἶναι φυσικό, ἰδιαίτερη ἀξία γιὰ τίς ἀκριτικές περιοχές καὶ εἰδικῶς γιὰ τὴν Κύπρο, ἀπὸ ὅπου ἔχομε 211 χειρόγραφες συλλογές χιλιάδων ἐελίδων. Μάλιστα 36 ἀπὸ τίς συλλογές πού ἀναφέρονται στὴν περιοχὴ Ἀμμοχώστου καὶ 7 ἀπὸ τίς 10 στὴν μικρὴ ἐπαρχία τῆς Κερύνειας ἔχουν καταρτισθεῖ μέχρι τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1974, δηλ. πρὶν ἀπὸ τὴν τουρκικὴν εἰσβολή, ἀποτελοῦν δὲ μία ἀκόμη ἀδιάψευστη μαρτυρία γιὰ τὴν ἑλληνικότητα τῆς τουρκοκρατουμένης σήμερα περιοχῆς. Τὸ ὕλικὸ τῶν ὑπολοίπων χειρογράφων τῶν δύο αὐτῶν περιοχῶν, πού συλλέχθηκε μετὰ τὸ 1974 μὲ πρόσφυγες πιά τούς πληροφοριόδοτες στοὺς διάφορους καταυλισμούς, μὲ νωπὸ ἀκόμη τὸν πόνο τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ συγχρόνως μὲ συναισθηματικὴ φόρτιση ἀπὸ τὴ φρίκη πού προκαλεῖ ἡ ἀνθρώπινη θηριωδία, ὑψηλὸ πατριωτικὸ φρόνημα καὶ ἀπτόητο ἠθικὸ, μᾶς δίνουν πληροφορίες γιὰ μιὰ πρόσφατη μορφή ζωῆς, πού θάφτηκε στὰ συντρίμια τῆς ἀγριότητος τοῦ πολέμου. Τὰ χειρόγραφα ἀποτελοῦν πολύτιμη πηγὴ μελέτης καὶ ἀξιολογήσεως τῶν ἐθνικῶν στερεοτύπων τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῆς χώρας, δεδομένου ὅτι στίς

5. Βλ. πρόχειρα διδακτορικές διατριβές, πού χρησιμοποίησαν ὕλικὸ ἀπὸ τίς χειρόγραφες συλλογές τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας: 1) Ἐμμανουήλ Μιλτ. Παπαδάκη, *Μορφαὶ τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κρήτης τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνος κατὰ τὰς γραμματεϊακὰς πηγὰς*, Ἀθῆναι 1976. 2) Μαρίας Μηλίγκου - Μαρκαντώνη, *Ἅγιος Φίλιππος, λαϊκὴ παράδοση καὶ λατρεία*, Ἀθῆναι 1978. 3) Ἐλευθ. Π. Ἀλεξάκη, *Τὰ γένη καὶ ἡ οἰκογένεια στὴν παραδοσιακὴ κοινότητα τῆς Μάνης*, Ἀθῆναι 1980. 4) Ἄννας Γουήλ - Μπαδιερίτση, *Τὸ γυναικεῖο παραδοσιακὸ ποικίμισο τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας*, Ἀθῆναι 1980. 5) Ἀγλαΐας Μπίμπη - Παπασπυροπούλου, *Παραδοσιακὴ ἰατρικὴ στὴν Πελοπόννησο*, Ἀθῆναι 1985 (Βιβλιοθήκη Σοφίας Σαριπόλου, ἀρ. 46) κ.ά. Χρῆση τῶν χειρογράφων γιὰ τὴν συγγραφὴ διατριβῶν γίνεται ἤδη ἀπὸ ὑποτρόφους τοῦ ΙΚΥ, μεταπτυχιακοὺς ὑποτρόφους καθὼς καὶ ἀπὸ συντάκτες ἄλλων ἐπιστημονικῶν λαογραφικῶν κέντρων.

6. Ἐνδεικτικὸ τῆς σημασίας πού ἀποδίδουν ἐρευνητές, Ἕλληνες καὶ ξένοι, στὴν ἀξία τοῦ πρωτογενοῦς αὐτοῦ ὕλικου γιὰ τὴν τεκμηρίωση θέσεων καὶ θεωριῶν ἐπιστημονικῶν εἶναι ὅτι στὸ εἰδικὸ βιβλίο ἐπισκεπτῶν τοῦ Σπουδαστηρίου τῆς Λαογραφίας, βρίσκονται καταχωρισμένα πολλὰ ὀνόματα μελετητῶν τῶν χειρογράφων συλλογῶν.

συλλογές είναι καταχωρισμένα άνοθευτα, πηγαία τὰ κατά τόπους ἐπιχωριάζοντα ἔθνοχαρακτηριστικά: πίστεις, προλήψεις, ἰδιάζοντα τοπικά βιώματα καί ἔμπειριες, εἰδικευμένες στάσεις καί ἀντιστάσεις τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς ψυχῆς⁽⁷⁾. Τό ἐνδιαφέρον τῶν συλλογῶν ἐπικεντρώσαμε ἰδιαίτερα στή μελέτη τοῦ ὕλικου - φυσικοῦ βίου τοῦ λαοῦ, γεγονός πού συνιστᾶ μιά ἰδιομορφία τῶν χειρογράφων τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, ἀνάγκη πού ἐπέσήμανε ὁ Γεώργιος Σπυριδάκης καί βασίζεται στήν τελευταία σχετική διεθνή προβληματική στον τομέα τῶν λαογραφικῶν - ἔθνολογικῶν σπουδῶν, πού ἐμπλουτίζεται καί μέ μεθόδους ἀπό ἄλλες κοινωνικές ἐπιστῆμες⁽⁸⁾. Πλούσιο κεφάλαιο τοῦ ὕλικου βίου στίς χειρόγραφες συλλογές ἀποτελοῦν οἱ σημαντικές πληροφορίες γιά τίς λαϊκές τροφές (κεφάλαιο πού λίγο μέχρι τώρα ἔχει μελετηθεῖ)⁽⁹⁾. Ἀναφέρονται εἶδη τροφῶν, τρόπος παρασκευῆς, τροφή γεωργῶν καί ποιμένων, τροφές, ποτά, γλυκίσματα καί ἄλλα ἐδέσματα σέ εἰδικές περιστάσεις, ἡμέρες, γιορτές, γάμο, περίδειπνο, φιλοξενία, πρωτοχρονιά, ἀπόκριες, πάσχα κ.ἄ., δοξασίες κ.λπ. Ἀκόμη ὑπάρχουν πάρα πολλές πληροφορίες γιά τήν παρασκευή τοῦ ἄρτου, ζύμωμα, ψήσιμο, εἶδη, χρήσεις, δεισιδαίμονες δοξασίες καί ἄλλα ἔθιμα.

Γ' Γεωγραφική κατανομή τῶν χειρογράφων συλλογῶν

Τά χειρόγραφα τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀνέρχονται σέ 3650, ἀριθμοῦν πάνω ἀπό 1 ἑκατομμύριο σελίδες καί κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

Πελοπόννησος: 876 χειρόγραφα. Ν. Ἀρκαδίας 199, Μεσσηνίας 185, Λακωνίας 123, Ἠλείας 120, Ἀχαιίας 91, Ἀργολίδος 86, Κορινθίας 72. *Στερεά Ἑλλάς*: 703 χειρόγραφα. Ν. Αἰτωλοακαρνανίας 186, Φθιώτιδος 66, Βοιωτίας 66, Εὐρυτανίας 60, Ἀττικῆς - Πειραιῶς καί νήσων 174, Περιφέρεια πρωτευούσης καί Ἀθηνῶν 22. *Ἥπειρος*: 249 χειρόγραφα. Ν. Ἰωαννίνων 149, Ἄρτης 45, Πρεβέζης 30, Θεσπρωτίας 20, καί Βόρειος Ἥπειρος 5.

7. Ἰω. Σ. Μαρκαντώνη, *Τό ἠρωϊκόν ἦθος τῶν Ἑλλήνων ἀπό ἐθνοψυχολογικῆς ἀπόψεως*. Ἀθήναι 1978, σ. 114 κ. ἑξ.. Τή σημασία τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν ἐγγενῶν δυνάμεων τῆς λαϊκῆς ψυχῆς ὑπογράμμισε ὁ ἴδιος σέ ἀνακοίνωσή του γιά τοὺς «Ἐθνικούς στερεοτύπους τῶν Δωδεκανησίων» στο Ζ' Διεθνές συνέδριο Αἰγαίου, πού ἔγινε στήν Κῶ, τόν Αὐγούστο τοῦ 1981 μέ ὕλικό πού χρησιμοποιοῦν ἀπό τὰ χειρόγραφα.

8. Στεφ. Δ. Ἡμέλλου - Αἰκατ. Πολυμέρου - Καμηλάκη, *Παραδοσιακός ὕλικός βίος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ* (*Ἐρωτηματολόγιο*), Ἀθήνα 1983, σ.ζ. (Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀρ. 17). Γιά τή σύνταξή του χρησιμοποιήθηκε ὕλικό καί ἀπό τίς χειρόγραφες συλλογές τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας.

9. Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, «Ἡ τροφή ἀπό λαογραφική ἀποψη», *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* 28 (1979-1985), σ. 215-248.

Θεσσαλία: 338 χειρόγραφα. Ν. Μαγνησίας 121 και 6 νήσων (Άλόννησος 2, Σκίαθος 1, Σκόπελος 2, Σκύρος 1), Καρδίτσης 91, Τρικάλων 72, Λαρίσης 50.

Εύβοια: 148 χειρόγραφα.

Ίονιοι νήσοι: 185 χειρόγραφα. Ν. Ζακύνθου 53, Κεφαλληνίας 52, Κερκύρας 40, Λευκάδος 40.

Μακεδονία: 155 χειρόγραφα. Ν. Σερρών 26, Κοζάνης 23, Χαλκιδικής 17, Δράμας 16, Θεσσαλονίκης 14, Καστοριάς 12, Πέλλης 12, Κιλκίς 9, Ήμαθίας 8, Καβάλας 7, Φλωρίνης 4, Γρεβενών 4, Πιερίας 1.

Θράκη: 38 χειρόγραφα. Ν. Έβρου 25, Ροδόπης 4, Ξάνθης 4.

Νήσοι Άνατολικού Αιγαίου Πελάγους: 206 χειρόγραφα. Ν. Λέσβου 96, και Λήμνου 14, Σάμου 52 και Ίκαρίας 9, Χίου 35 και Ψαρών 1.

Δωδεκάνησος: 86 χειρόγραφα. Ρόδος 21, Κάρπαθος 18, Κως 17, Κάλυμνος 13, Σύμη 4, Λέρος 3, Άστυπάλαια 3, Πάτμος 3, Νίσυρος 2, Τήλος 1, Καστελόριζο 1.

Κυκλάδες: 160 χειρόγραφα. Νάξος 36, Τήνος 20, Άνδρος 10, Πάρος 8, Άμοργός 8, Σέριφος 4, Φολέγανδρος 4, Κέα (Τζιά) 3, Κίμωλος 2, Θηρασία 1, Μακρονήσος 1, Άντίπαρος 1, Μύκονος 1.

Κρήτη: 328 χειρόγραφα. Ν. Ηρακλείου 106, Λασιθίου 100, Χανίων 67, Ρεθύμνης 53.

Κύπρος: 211 χειρόγραφα.

Μικρά Άσία: 81 χειρόγραφα (προσφυγικό ύλικό).

Ξένες χώρες: 17 χειρόγραφα.

Γενικά τό περιεχόμενο του ύλικού κάθε γεωγραφικού διαμερίσματος προσδιορίζεται από την ιστορική τύχη της περιοχής, τίς ειδικές πολιτιστικές της μορφές, τή γαιομορφολογία της, καθώς και από τά κοινά στοιχεία μέ τόν λαϊκό βίο τών ύπολοίπων έλληνικών τόπων λόγω τής κοινής πολιτιστικής παραδόσεως.

Άλλοιώσεις παρατηρείται νά έχουν γίνει σέ πολλές μορφές του ύλικού βίου μέ τήν εισδοχή τών νέων μορφών του τεχνικού πολιτισμού. Άντίθετα μικρότερη ή πολλές φορές άσήμαντη φαίνεται νά είναι ή άλλαγή σέ τομείς του πνευματικού βίου. Νέα στοιχεία συνυπάρχουν άρμονικά μέ παλαιότερα στόν κοινωνικό βίο. Άξιοσημείωτο είναι ότι ειδικά οί δομές τής οικογένειας και οί στενές σχέσεις ανάμεσα στά μέλη της παραμένουν άρκετά σταθερές. Συνδέονται μέ παραδοσιακά πρότυπα και άποτελοϋν ένα από τούς περισσότερο συντηρητικούς φορείς τής κοινωνικής άλλαγής, ή όποία διατηρεί και σήμερα τή συνοχή της ανάμεσα στίς γενιές.

Έπιδράσεις διαπιστώνεται ότι έχουν ύποστει γηγενείς κάτοικοι πολλών περιοχών από πληθυσμιακές μετακινήσεις από τή μιά περιοχή στήν άλλη ή από έγκατάσταση προσφύγων, γεγονόςς μεγάλης ιστορικής και κοινωνικής σημασίας, τό όποιο οδηγεί σέ μιά τεράστια ποικιλία

συνδυασμών συνέχειας καί αλλαγής, ώστε νά αλλοιώνεται ή πολιτιστική τους φυσιογνωμία.⁽¹⁰⁾

Έννοεΐται ότι στά χειρόγραφα γίνεται πάντα σαφής διάκριση τού ύλικου πού προέρχεται από τούς γηγενείς, τούς ντόπιους, καί τού ύλικου τών «προσφύγων», όπως τούς αποκαλοῦν ὄχι περιφρονητικά, ἀλλά προσδιοριστικά, γιά νά ἀποφεύγονται συγχύσεις καί παρεξηγήσεις ἀναφορικά πρός τό ύλικό αὐτό. Ἔτσι μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ κανεῖς, τί ἔχουν μεταφέρει οἱ ἐπήλυδες ἀπό τίς παλιές τους πατρίδες, τόν βαθμό προσαρμογῆς καί ἀλληλοεπηρεασμοῦ λόγω διαπολιτιστικής ἐπικοινωνίας ἢ τήν ἀπομόνωση τών πολιτιστικῶν φορέων σέ κλειστές ἀποκομμένες νησίδες καί ἀκόμη σέ αὐτούς, πού ἐγκαταλείπουν τόν παραδοσιακό βίο καί ἐπιβιώνουν ὡς ὄριακά στρώματα τών ἀστικῶν κέντρων.

Στήν ἀλλοίωση αὐτή ἔχει συμβάλει σημαντικά ἡ ἐπικοινωνία μέ τά μεγάλα ἀστικά κέντρα καθώς καί οἱ κρατικές πολιτιστικές καί ἐκπαιδευτικές πολιτικές, πού διευκολύνουν τήν ἐπικράτηση ἑνός ἐθνικοῦ πολιτιστικοῦ παραδείγματος, τό ὁποῖο τείνει νά ἐπιτύχει ὁμοιογένεια⁽¹¹⁾.

Φορεῖς τῆς παραδόσεως καί πληροφορήσεως εἶναι ὑπερήλικες, μεσήλικες — σπάνια νέοι — πού δυστυχῶς καθώς μέ τήν πάροδο τού χρόνου συνεχῶς φθίνουν, ἀποτελοῦν τήν τελευταία ὑπαρκτή, ἀναντικατάστατη λαογραφική καί ἱστορικό - κοινωνιολογική μαρτυρία. Οἱ φορεῖς αὐτοί ἔχουν ζήσει στά πλαίσια καί στά ὅρια τῆς μεταβάσεως ἀπό τόν παραδοσιακό πολιτισμό τών διαφόρων τοπικῶν κοινωνικῶν ὁμάδων στά νέα πρότυπα συμπεριφορᾶς καί μορφῶν ζωῆς, πού δημιουργεῖ ὁ τεχνοκρατούμενος βιομηχανικός πολιτισμός καί ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη.

Δ' Διαρθρωτική τεχνική τῶν χειρογράφων συλλογῶν

Τό ύλικό πού περιέχεται στά χειρόγραφα καλύπτει, ὅπως εἶπαμε, ὅλους τούς τομεῖς τού παραδοσιακοῦ βίου: ύλικό - φυσικό, κοινωνικό, πνευματικό.

α) Τό θέμα πού ἐξετάζεται κάθε φορά καταγράφεται κατά τό δυνατόν ἐπακριβῶς, ὅπως τό ἀφηγεῖται ἢ τό περιγράφει ὁ πληροφοριοδότης, χωρίς μεταβολές στό γλωσσικό ἰδίωμα κατά τόν τρόπο. πού

10. Μιχάλης Γ. Μερρακλής, *Ἑλληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση*. (Ἀθήνα 1984), σ. 78 κ. ἔξ.

11. Γκιζέλη Γρηγόρη, Κουταντζόγλου Ρωξάνης, Τεπέρογλου Ἀφροδίτης, Φίλια Βασίλη, *Παράδοση καί νεωτερικότητα στίς πολιτιστικές δραστηριότητες τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας: Μεταβαλλόμενα σχήματα*. Ἀθήνα 1984, σ. 131. (Ἐθνικό Κέντρο Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν).

εισήγαγε πρώτος ο Νικόλαος Πολίτης⁽¹²⁾. Για πληρέστερη διευκόλυνση καί διευκρίνιση επιτάσσονται απαραίτητα διαφωτιστικά γλωσσάρια μέ ἄφθονη γλωσσική ὕλη, πού ἀποδεικνύονται χρησιμότητα.⁽¹³⁾

β') Ἡ καταγραφή ἢ περιγραφή τοῦ ὕλικου γίνεται ὅσο τό δυνατόν πιό λεπτομερειακή καί ὅταν ἡ περιγραφή δέν ἐπαρκεῖ, γιά νά διασαφηνίσει τό ἐρευνώμενο ἀντικείμενο, ἔρχεται σέ ἐπικουρία τό ἄφθονο φωτογραφικό ὕλικό καί τά σχετικά σχεδιαγράμματα. Εἶναι γνωστό ὅτι πολλές φορές καί ἡ καλύτερη περιγραφή δέν μπορεῖ νά ἀντικαταστήσει μιά φωτογραφία ἢ μιά γραφική παράσταση. Γιά τόν λόγο αὐτό τά χειρόγραφα τοῦ Σπουδαστηρίου περιέχουν πλούσιο φωτογραφικό ὕλικό καί σχεδιαγράμματα, γεγονός τό ὁποῖο ἀποτελεῖ ἓνα ἐπί πλέον προσόν τους.

γ') Στά χειρόγραφα εἶναι ἀκόμη ἐνσωματωμένα διάφορα ἔγγραφα, ὅπως π.χ. πωλητήρια, προικοσύμφωνα κ.ἄ., πού περιέχουν πολλά καί ἐνδιαφέροντα συμπληρωματικά λαογραφικά στοιχεῖα.

δ') Σέ πολλά χειρόγραφα παρατίθενται δείγματα ὕφαντικῆς, κεντητικῆς, πλεκτικῆς καί ἄλλης λαϊκῆς χειροτεχνίας, εἶδη φυτῶν, βοτάνων μέ θεραπευτική χρήση καί μαγική σημασία, πρόσφορα γιά περαιτέρω ἐπεξεργασία καί διευρενήσεις.

ε') Ἀπαραιτήτως περιλαμβάνονται στά χειρόγραφα αὐτά διάφοροι χάρτες, πολιτικοί, γεωφυσικοί, τοπωνυμικοί κ.ἄ., πού διευκολύνουν τήν παρουσίαση διαφόρων στοιχείων καί φαινομένων.

στ') Στούς φοιτητές ἔχει τονισθεῖ ἡ ἀνάγκη νά συγκεντρώνουν τό ὕλικό πού ἀναφέρεται κυρίως στό παρελθόν καί μάλιστα στούς χρόνους τοῦ 1940 χρόνου, διότι μετά τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο μεγάλο μέρος τῶν μορφῶν τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ ἢ ἐξαφανισθεῖ. Φυσικά τά χρονικά ὅρια δέν ἔχουν περιορισθεῖ, ἔτσι ὥστε νά ὑπάρχει δυνατότητα νά παρακολουθηθεῖ κανεῖς τά νέα πολιτιστικά στοιχεῖα πού ἐμφανίζονται καί αὐτά πού μετασηματίζονται καί ἀλλάζουν μορφή ἢ περιεχόμενο. Δίνεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία συγκρίσεως τοῦ ὕλικου αὐτοῦ μέ τό παλαιότερο, γιά νά διαπιστωθεῖ ἡ μετάβαση πού πραγματοποιεῖται ἀπό τήν παραδοσιακή κοινωνία τῆς ὑπαίθρου στήν τεχνοκρατική τῆς ἐποχῆς μας.

ζ') Σημαντικό γιά τούς μελετητές καί ἐρευνητές τῶν χειρογράφων εἶναι ἡ δυνατότητα νά μπορεῖ κανεῖς μέ τή σύγκριση νά ἐπαληθεύει τό

12. Ν. Γ. Πολίτου, «Λαογραφία», *Λαογραφία* 1 (1909), σ. 16. Ὁρμώμενοι ἀπό τήν ἀρχή αὐτή τοῦ ἴδρυτῆ τῆς ἐπιστήμης τῆς Λαογραφίας τονίζομε μέ ἔμφαση στούς φοιτητές τήν ἀξία τῆς καταγραφῆς τῶν κειμένων στό ἰδίωμα πού ὑπάρχουν καί λειτουργοῦν.

13. Χρήση τοῦ ὕλικου αὐτοῦ γίνεται καί ἀπό γλωσσολόγους. Βλ. Δικαίου Β. Βαγιακάκου, «Αἱ γλωσσικά καί λαογραφικά σπουδαῖά διὰ τήν Λακωνίαν», *Πρακτικά Α' Λακωνικοῦ Συνεδρίου. Σπάρτη - Γύθειον 7-11 Ὀκτωβρίου 1977. «Λακωνικά Σπουδαῖα» Ε' Πρακτικά Β', ἐν Ἀθήναις 1980, σ. 271-376, κ.ἄ.*

υλικό. "Αποδίδοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην αξιοπιστία και έγκυρότητα των χειρογράφων παροτρύνουμε τούς φοιτητές να καταρτίζουν συλλογές από περιοχές, από τις οποίες ήδη είχαμε ικανό υλικό. Μέ τον τρόπο αυτό είναι δυνατόν να αίρυνται άμφισβητήσιες από έσφαλμένες πληροφορίες, που ένδέχεται να παρεισοδύουν, όταν ή πηγή είναι μόνο μία. Εύλογο είναι, όταν είναι ένας μόνο ό πληροφοριοδότης, να μήν προσέξει, να μή θυμηθεί ή να μήν κατανοήσει πλήρως και άντικειμενικώς ένα θέμα, μία ενέργεια, ένα γεγονός ή να παρανοήσει και παρερμηνεύσει άλλα.

η) Μετά από κάθε θέμα αναγράφεται τό όνοματεπώνυμο του πληροφοριοδότη και στό τέλος παρατίθενται τά πλήρη στοιχεία του, χρήσιμες πληροφορίες γιά τόν τόπο, τόν τρόπο και τό πρόσωπο, από τό όποίο πληροφορήθηκε τό σχετικό έθιμο, τή δοξασία, τό παραμύθι, τό άσμα κ.λπ., ή βιωματική επάρκεια κ.ά. Από τό πανεπιστημιακό έτος 1967-1968 ήδη και εξής τά άπλά βιογραφικά σημειώματα επεκτείνονται σέ έντενέστερες βιογραφίες των πληροφοριοδοτών, έφ' όσον φυσικά τό δέχονται οί ίδιοι. Δημιουργείται έτσι ένα νέο υλικό από τήν προσωπική - άτομική εκτίμηση και εμπειρία και καταγράφονται στοιχεία κοινωνικοϊστορικά και έθνο-πολιτισμικά, τά όποία ένώ είναι δύσκολο να ένταχθοϋν σέ επί μέρους λαογραφικά θέματα, άποτελοϋν ένα συμπλήρωμα έρμηνευτικό, διαφωτιστικό και πλαισιωτικό του υλικού και παράλληλα πολύτιμο τυπικό δείγμα, θά έλεγε κανείς, εκφράσεως του όμαδικού - συλλογικού πνεύματος του λαού από τόν μεμονωμένο προσωπικό φορέα.⁽¹⁴⁾

Οί χειρόγραφες συλλογές κλείνουν μέ ένα όσο τό δυνατόν λεπτομερή αναλυτικό πίνακα περιεχομένων, ειδολογικά κατατεταγμένο.

Τά χειρόγραφα, άφου βιβλιοδετηθοϋν και πάρουν τόν αύξοντα άριθμό τους, καταγράφονται σέ κτηματολόγιο και αποδελτιώνονται κατά τόν τόπο προέλευσεως, τόν νομό, τό εύρύτερο διαμέρισμα και κατά συλλογέα. Μέ τόν τρόπο αυτό γίνεται εύχρηστο στους έπιστήμονες και έρευνητές τό υλικό κατά γεωγραφικές περιοχές.

Γιά να καταστεί όσο τό δυνατόν προσιτό τό υλικό των χειρογράφων του Σπουδαστηρίου στό εύρύτερο επιστημονικό κοινό και συγχρόνως να είναι εύχρηστο, έχει αρχίσει σύνταξη εύρετηριακων καταλόγων κατά τόπους μέ ειδολογική κατάταξη του περιεχομένου των χειρογράφων αυτών.⁽¹⁵⁾

14. Σχετικά μέ τις βιογραφίες έχει άσχοληθεί ό Μηνάς Άλ. Άλεξιάδης, «Λαϊκές άυτοβιογραφικές συνεντεύξεις. (Δείγματα από τή Σορωνή Ρόδου)», *Δωδεκανησιακά Χρονικά I* (1984), σ. 38 - 53 (Άνακοίνωση στο Ζ' Διεθνές Συμπόσιο Αίγαίου. Κώς 27-31 Αύγουστου 1981).

15. Βλ. πρόχειρα α' Άνδρέου Ρουσοϋνίδου. «Κατάλογος των έν Άρχαίσις Άθηνων έναποκειμένων χειρογράφων συλλογών Κυπριακού γλωσσικού και λαογραφικού υλικού», *Έπετηρίς Κέντρου Έπιστημονικών Έρευνών II*. Λευκωσία 1969-1970, σ. 146-266.

Ε' Χρήση καί διεπιστημονική αξιοποίηση του ύλικού

Πέρα από τή συναγωγή, διάσωση καί μελέτη τῶν δομολειτουργικῶν μεταλλαγῶν τοῦ παραδοσιακοῦ πολιτισμοῦ πού συνιστοῦν τούς στόχους τοῦ Ἀρχείου, περιλαμβάνονται καί δυνατότητες τοῦ ύλικού γιά ἐρευνητικές προσεγγίσεις, διαγνωστικές-θεραπευτικές προτάσεις, ἐνδιαφέρουσες ἐφαρμογές, συγκρίσεις ἢ αἰτιώδεις συναρτήσεις καί «νέα ἀνοίγματα» στό χῶρο τῆς διεπιστημονικῆς ἐρευνας.

Ἀναλυτικότερα ἢ ἀναφορά εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν χρήσεων τοῦ ύλικού αὐτοῦ μνημονεύεται παρακάτω⁽¹⁶⁾.

1. *Λαϊκή λατρεία*

Ὡς τώρα δέν ὑπάρχει πλήρης εἰκόνα γιά τή λαϊκή λατρεία στόν ἑλλαδικό χῶρο καί δέν ἔχει ἔλθει στό φῶς ὄλο τό πλέγμα ἀπό πρόσωπα καί πράγματα, σύμβολα καί λατρευτικές διαδικασίες, πού ἐπιχωριάζουν κατά τόπους καί ἐκφράζουν διαφορετικά τίς σχετικές πίστεις, τίς προλήψεις, τίς μυθοποιήσεις, τίς συγκριτικές δοξασίες ἢ τίς παραμορφώσεις τῶν πραγματικῶν ἀγιολογικῶν γεγονότων.

Τό πρωτογενές ύλικό τῶν χειρογράφων συλλογῶν παρέχει ἀντιπροσωπευτικά δείγματα ἀπό ὅλες τίς γεωγραφικές περιοχές τῆς Ἑλλάδος γιά τή διαγραφή ἐνός ἐνιαίου συστήματος λαϊκῆς λατρείας, πού εἶναι πρόσφορο γιά συγκρίσεις μέ τά ἀντίστοιχα γεγονότα καί τίς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας.

Τό ύλικό αὐτό ἀποτελεῖ τό κέντρο ἀναφορᾶς γιά τήν ἐρμηνεῖα ἐνδεχομένων λατρευτικῶν ἀποκλίσεων κατά τόπους καί εἶναι κα-

6') Μαρίας Μηλίγκου- Μαρκαντώνη, «Κατάλογος τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν ἐκ Κύπρου εἰς τό Σπουδαστήριον Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1967-1972», ὀ.π. Λευκωσία 1972-1973, σ. 457-462. γ') Τῆς ἴδιας, «Λαογραφικά συλλογαί ἐκ Λευκάδος», *Ἐταιρεία Λευκαδικῶν Μελετῶν* 1 (1971), σ. 111-114. δ') Τῆς ἴδιας, «Κατάλογος χειρογράφων συλλογῶν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος (1968-1972) τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», *Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν Γ'* (1974), σ. 397-437. ε') Τῆς ἴδιας, «Κατάλογος λαογραφικῶν συλλογῶν ἐκ Κρήτης ἀπό τοῦ ἔτους 1965-1972, ἀποκειμένων ἐν τῷ Σπουδαστηρίῳ Λαογραφίας», *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*. Περίοδος Δευτέρα, ΚΔ' (1973-1974), σ. 1057-1100. ς') Τῆς ἴδιας, «Κατάλογος χειρογράφων συλλογῶν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Δωδεκανήσου (1965-1975) τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας», *Δωδεκανησιακόν Ἀρχεῖον* 6 (1976), σ. 143. ζ') Τῆς ἴδιας, «Θρακικά χειρόγραφα τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1965-1975)», *Πρακτικά τοῦ Γ' Συμποσίου Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου*. (Ἡμερος - Μακεδονία - Θράκη 1979), σ. 431-460. η') Τῆς ἴδιας, «Χειρόγραφες συλλογές λαογραφικοῦ ύλικού περιοχῆς Σουλίου τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν». *Μνήμη Σουλίου*. Τόμ. 6, Ἀθήνα 1985, σ. 53-57 κ.ά.

16. Ἡ χρήση τοῦ πρωτογενοῦς ύλικού τῶν χειρογράφων συλλογῶν γιά διεπιστημονική ἐπεξεργασία ἐγινε μετά ἀπό ἄδεια τῶν καθηγητῶν Κ. Ρωμαιοῦ καί Στ. Ἡμέλλου.

τάλληλο και για διαπολιτιστικές θρησκευολογικές έμβασύνσεις και διακριθώσεις.

Τή σημασία αυτή του θρησκευολατρευτικού υλικού, πού έπισημάναμε στις συλλογές μας, είχαμε τήν εύκαιρία νά αποδείξουμε, όταν κατά τά πανεπιστημιακά έτη 1976-1977 και 1977-1978 έν συνεργασία μέ τόν Έπίσκοπο Άνδρούσης Άναστάσιο Γιαννουλάτο, καθηγητή τής Θρησκευολογίας τής Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών, οργανώσαμε ειδικό φροντιστήριο και άσκηση τών φοιτητών του μέ βάση τό παραπάνω υλικό.

II. Παιδαγωγική Λαογραφία

Έιδιατερος κλάδος Παιδαγωγικής Λαογραφίας, άναγνωρισμένος έπίσημα, δέν μνημονεύεται στά σχετικά έγχειρίδια και λεξικά τής Παιδαγωγικής Έπιστήμης. Έ ένδελεχής όμως μελέτη του Έρχείου μέ τό πηγαίο υλικό όδήγησε στή διαπίστωση ότι ό απλός άνθρωπος του λαού, τόσο στήν όντογενετική του ανάπτυξη, από τή σύλληψη ώς τό θάνατο, όσο και κατά τήν έτήσια έναλλαγή τών εποχών, τών ήμερών άσχολίας και σχολής, εκδηλώνει διαφόρους τρόπους συμπεριφοράς, ένέργειες, δράσεις, αντιδράσεις και στάσεις, πού στοιχούν σέ παραδοσιακούς κώδικες έθιμικού δικαίου και πάγια δεσμευτικά συστήματα άνατροφής και έντάξεως στό πλαίσιο πού διαμορφώνεται από τίς παραδόσεις, τά ήθη, τά έθιμα και τίς έθνοστρεοτυπικές καταβολές τής κοινότητας.

Μέ άφετηρία τίς διαπιστώσεις μας αυτές, ό καθηγητής τής Παιδαγωγικής Έ.ω. Μαρκαντώνης διέγινωσε πέρα από τόν γενικώτερο παιδαγωγικό χαρακτήρα του λαογραφικού υλικού τών χειρογράφων τήν ύπαρξη ενός «*αυτόνομου λαοπαιδαγωγικού συστήματος*», πού έντοπίζει γεγονότα, προβλέπει εξέλιξεις, όρίζει τρόπους μεταχειρίσεως κατά περίπτωση, διατυπώνει κανόνες καλής και προδιαγράφει συνέπειες κακής συμπεριφοράς και λαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα για πρόληψη ή καταστολή, άμοιή ή τιμωρία τών ανθρώπινων πράξεων.

Μέ βάση τό υλικό τών χειρογράφων συλλογών, πού αναφέρεται στό παραπάνω λαοπαιδαγωγικό σύστημα, άρχισαν νά λειτουργούν από τό 1978 κ.έξ., υπό τήν έποπτεία και καθοδήγηση του καθηγητή Έ.ω. Μαρκαντώνη και έν συνεργασία μέ τήν ύπογράφουσα, ειδικά φροντιστήρια μέ έπιλογή ψυχοπαιδαγωγικού και παιδαγωγικοκοινωνιολογικού υλικού, μέ άπώτερο σκοπό τήν κάλυψη ένός διαγράμματος Παιδαγωγικής Λαογραφίας.

Τό υλικό, πού είναι προϊόν τής μακραίωνης συλλογικής έμπειρίας τής έθνικής κοινότητας, αποδείχθηκε πώς άποτελεί σημαντική συμβολή και για τήν έπιτυχία του διδακτικού έργου τών εκπαιδευτικών όλων τών βαθμίδων.

Γιά τήν άξιοποίηση του υλικού πού αναφέρεται περισσότερο στήν

ἐνορατική-ἐμπειρική παρά ὀρθολογική-πειραματική αὐτή Παιδαγωγική πραγματοποιήθηκαν οἱ ἀκόλουθες δραστηριότητες:

Α' *Φροντιστήριο Παιδαγωγικῆς Λαογραφίας* (καθ. Ἰω. Μαρκαντώνης — Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη). Σκοπός βραχυπρόθεσμος ὀρίσθηκε ἡ συναγωγή καί ταξινόμηση τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ, πού ἀναφέρεται στά θέματα: α') Ἐννοια, τρόποι, μέσα καί παράγοντες ἀγωγῆς, β') τά ἀρμόζοντα κατά περίπτωση πρόσωπα τῆς ἀγωγῆς, γ') τό πρόσωπο τοῦ ἰδεώδους διδασκάλου, δ') ἡ δύναμη τῆς ἀγωγῆς, ε') ἡλικιακά προβλήματα καί ἡ ἀντιμετώπισή τους, ς') ἡ ἔνταξη τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἀτόμου στήν κοινότητα.

Ὡς πηγές γιά τήν ἀντληση τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ ὀρίσθηκαν ἐιδικώτεροι θεματικοί κύκλοι ἀπό τό χώρο τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὅπως: 1. *Γέννηση* (παιδοποιία, ἐγκυμοσύνη, τοκετός). 2. *Βρεφική, παιδική, ἐφηβική ἡλικία*. 3. *Παιγνίδια*. 4. *Γάμος*. 5. *Κοινωνική ὀργάνωση καί ζωή* (συμπεριφορά, θέση καί ρόλοι τῶν ἀτόμων μέσα στήν οἰκογένεια, στήν κοινότητα, στά διάφορα συλλογικά μορφώματα (συνεργασία-ἀλληλοβοήθεια). 6. *Ἐλεύθερος χρόνος* (γιορτές-πανηγύρια, ἀργίες, διακοπές ἐργασίας).

Β'. Ἦδη ἔχει ἀποδελτιωθεῖ ἀπό ὁμάδα φοιτητῶν στό πλαίσιο τῆς φροντιστηριακῆς ἀσκήσεώς τους στό Ἐργαστήριο Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς σημαντικό ὑλικό ἀπό τήν περιοχή τῆς βρεφικῆς καί παιδικῆς ἡλικίας, τῶν παιγνιδιῶν, τῶν μύθων καί παραμυθιῶν. Ἡ ἐργασία συνεχίζεται.

Γ'. Ἀπό τό 1984-1986, μετὰ ἀπό ἐγκριση τοῦ καθ. Ἰω. Μαρκαντώνη, ἄρχισε ἡ σύνταξη καί διπλωματικῶν ἐργασιῶν ἀπό τελειοφοίτους φοιτητές τοῦ Φυσικοῦ Τμήματος, πού εἶχαν ἐπιλέξει τό μάθημα τῆς Παιδαγωγικῆς. Τά θέματα ἀφοροῦσαν στή θέση καί τό ρόλο διδασκάλου καί μαθητῶν μέσα στήν κοινότητα, ἐν σχέσει μέ τίς δυνατότητες καί τά μέσα φοιτήσεως, πού προσφέρονταν κατά τόπους. Τήν ὄλη εὐθύνη γιά τή διεξαγωγή καί σύνταξη τῶν ἐργασιῶν εἶχε κατ' ἀποκλειστικότητα ἡ ἐπιστημονική συνεργάτις τοῦ Τομέα Παιδαγωγικῆς Εὐανθία Μηλίγκου, ἐν συνεργασίᾳ μέ τήν ὑπογράφοσα.

Ἄπό τό ἔτος 1986-1987 ἄρχισε ἡ ἀξιοποίηση τοῦ ὑλικοῦ καί σέ διδακτορικό ἐπίπεδο καί ἤδη ἐρευνᾶται τό θέμα: «Ψυχοπαιδαγωγικές ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ γιά τήν προγενετική περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου».

SUMMARY

M. Milingou-Marcantoni, *Manuscript collections of original folklore material at the University of Athens (1966-1986)*

The aim of this paper is to discuss the collection process of 3.650 manuscripts covering a wide variety of aspects of Greek folk culture and traditions evinced in different parts of Greece in order to be incorporated in the Laography Archives. In this framework, it proceeds to describe how university students, taking Laography courses, were trained, in specially designed tutorial sessions, to do fieldwork. More specifically, it describes in detail the methodological approach that trainees are to adapt, how they are trained for observation procedures, how they select material from the original sources and, finally, how this material is recorded.

The paper also defines the overall aims of the Archives into which the recorded material is incorporated, briefly mentioned her as follows: 1. Collecting and recording original material which reflects popular traditions tending to disappear in a rapidly changing society; 2. Making this material easily available to Greek and foreign scholars who wish to study popular Greek culture, folklore and traditions; 3. Preserving this material which contributes to the understanding of the Greek national character and is of political importance.

Finally, this paper discusses how this original material, which spans over the entire field of the content of folk culture and corresponds with the years both before and after 1940, is classified and filed.